
Preben Meulengracht Sørensen, *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*, Aarhus universitetsforlag, 1993.
ISBN 87 7288 110 0

Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne is het proefschrift van Preben Meulengracht Sørensen. Sørensen is werkzaam op het *Nordisk Institut for Nordisk Sprog og Litteratur* te Aarhus. Al eerder verschenen van zijn hand studies over saga's en hun plaats in de Noordse samenleving in de middeleeuwen.

Fortælling og ære bestaat uit vier delen. In de eerste drie delen behandelt Sørensen achtereenvolgens de saga vanuit het literaire perspectief, de maatschappij waaraan de stof tot het schrijven van saga's ontleend is en het eergevoel. In het laatste deel geeft hij een overzicht van de voornaam-

ste wetenschappelijke discussies over de ethiek in de saga.

In het gedeelte over de saga vanuit het literaire perspectief zet de schrijver uiteen dat de saga's hoofdzakelijk als literatuur beschouwd kunnen worden en dat ze vaak een niet onbelangrijke, historische kern van waarheid bevatten. Vervolgens toont hij aan hoe deze historische werkelijkheid in de saga's weergegeven wordt. Dat er ook in de middeleeuwen al twijfel bestond aan de historische authenticiteit van de saga, blijkt wel uit diverse in *Fortælling og ære* aangehaalde citaten uit saga's. In een van deze citaten, afkomstig uit *Þorgils saga ok Haflíða* (de saga van Þorgill en Haflíði), wordt de vertelling van een *lygisaga* (leugensaga) weergegeven. De schrijver van *Þorgils saga ok Haflíða* laat duidelijk merken geen hoge dunk te hebben van de personen in de door hem opgeschreven saga, die geloof hechten aan dergelijke vertelde *lygisögur*.

Meulengracht Sørensen maakt duidelijk dat dit scepticisme in de eeuwen na 1200 langzamerhand verdrongen werd door een geloof in de saga, maar ook dat het verschil tussen saga en werkelijkheid niet hetzelfde is als en meer gecompliceerd ligt dan het verschil tussen leugen en waarheid. Gedurende de periode waarin de saga's mondeling overgeleverd werden, was het aspect van de betrouwbaarheid minder van belang dan toen de saga's eenmaal op schrift waren gesteld. Het werk van een schrijver werd beschouwd als een beeld van de werkelijkheid en daar kon telkens op teruggevallen worden.

Een en ander hangt ook samen met de vorm van de saga's als verhalen die pretenderen waar te zijn en die verteld worden door een objectieve verteller. De geschreven saga's verwijzen herhaaldelijk naar de mondelinge overlevering door zinsneden als *svá er sagt* (er wordt verteld) of *sumir segja* (sommigen zeggen). In zekere zin herschiepen de IJslanders hun eigen geschiedenis door de saga's op schrift te stellen en dienden deze verhalen vervolgens als een ideaalbeeld voor het IJsland van de dertiende en veertiende eeuw.

Het tweede deel van *Fortælling og ære* is gewijd aan de maatschappij van het middeleeuwse IJsland vanaf de 10e eeuw tot de ontbinding van de vrijstaat in 1262. Dit is namelijk de samenleving waarin de meeste saga's hun voedingsbodem vonden. De kolonisatie van IJsland, de overgang naar het Christendom, de ondergang van de vrijstaat en de inrichting van de IJslandse samenleving worden in dit deel in korte hoofdstukken

behandeld. Meulengracht Sørensen vergelijkt de IJslandse vrijstaat met het Europese koningschap, met name dat in Noorwegen, met het doel om een achtergrond te verschaffen voor de behandeling van het gedeelte over het eergevoel.

Dit eergevoel speelt een belangrijke rol in de saga's en in de middel-eeuwse Noordse maatschappij. Meulengracht Sørensen geeft aan dat de IJslanders hun maatschappelijke inrichting als tegengesteld aan de Noorse opvatten. De IJslandse samenleving was namelijk gebaseerd op het delen van de macht tussen de *goðar* onderling en het ontbreken van een boven hen staande vorst. Personen die er naar streefden om hun aanzien en macht te sterk te vergroten ten koste van de *goðar*, vormden een bedreiging voor dit systeem. Zij verstoorden de wankelende machtsbalans en dit leidde meestal tot hun ondergang. Deze personen waren vaak jonge, opgroeiende mannen, wier doel het juist was om zoveel mogelijk eer te verwerven.

Meulengracht Sørensen geeft aan dat de grenzen aan de manier waarop die jonge mannen dit konden doen nauw waren. Als voorbeeld voert hij Gunnlaug Slangtong aan, wiens te agressieve manier om eer te verwerven uiteindelijk leidde tot zijn ondergang. Eer verwerven was een sociaal proces dat vaak botste met de eergevoelens van anderen. Dit sociale proces van de opgroeiende jonge man die de wereld in trekt om eer en aanzien te verwerven, maar daarbij door zijn te overmoedige optreden in conflict komt met anderen, is een geliefd onderwerp in saga's.

Tenslotte schenkt hij nog aandacht aan de relatie tussen man en vrouw en het inspelen op het eergevoel. Dat de vrouw in de saga niet alleen een achtergrondfiguur was, maar dat zij door haar eigen eergevoel en haar inwerken op het eergevoel van de man, soms een belangrijke rol speelde in het aanzetten tot eervol gedrag, komt in de saga's diverse malen tot uiting.

In het vierde en laatste deel van *Fortælling og ære* wordt ingegaan op de ethiek in de saga. De wetenschappelijke discussies die in deze eeuw zijn gevoerd over dit thema, gingen voornamelijk over de vraag of deze ethiek haar oorsprong had in de heidense levensvisie of in de latere christelijke levenswijze. Volgens Meulengracht Sørensen is de ethiek in de saga nauw verbonden met het eergevoel en een produkt van zowel de christelijke als de heidense ethiek.

Het interessante van *Fortælling og ære* is dat er een goede en duidelijke beschrijving wordt gegeven van het persoonlijke eergevoel, zowel van

mannen als van vrouwen, van vrijen en onvrijen, en van de verregaande consequenties die het krenken van dit eergevoel kon hebben. De op het eerste gezicht zo vrije en onafhankelijke IJslander blijkt gevangen te zijn geweest in een uitgebreid net van ongeschreven sociale regels, waarin het individu voortdurend zijn persoonlijke eer moest verdedigen en vergroten. Meulengracht Sørensen laat zien dat het aantasten van het eergevoel door soms onbeduidende voorvallen, zoals het weiden van vee op andermans land, tot langdurige en steeds heviger wordende vetes kon leiden, totdat uiteindelijk de eergevoelens van beide partijen voldoende waren verdedigd.

Preben Meulengracht Sørensen heeft in zijn werk een duidelijk overzicht geschapen van het begrip eer in de saga, en *Fortælling og ære* kan hiermee als een standaardwerk betiteld worden. Dat wat de saga's in feite aan de lezer of toehoorder over wilden brengen is volgens Meulengracht Sørensen het idee dat het gedrag van de personen in deze saga's beoordeeld werd aan de hand van ongeschreven sociale regels. Deze ongeschreven regels van eer konden namelijk beter begrepen en overgebracht worden door middel van een vertelling en de personen in de saga dienden als voorbeeld. Preben Meulengracht Sørensen vat dit samen met de woorden dat de regels van eer uiteindelijk niet doorgegeven en begrepen konden worden zonder de voorbeelden in de saga's en dat de saga's zelf hun inhoud en mening zouden verliezen zonder dat eergevoel.

Martin Julsing, Groningen